

különös tekintettel a tudomány és technika termelésében dolgozókra, ahol a tudományos-műszaki diskurzust, folyamatokat és tárgyakat konstruálják.²⁴

Ez a téma csupán az egyik, ám igen lényeges aspektusa a feminista tudomány lehetőségére irányuló kutatásnak. Milyen alkotó szerepük lehet a tudás, a képzelet és a gyakorlat létrehozásában a tudományt művelő új csoportoknak? Hogyan szövetkezhetnek ezek a csoportok a haladó társadalmi és politikai mozgalmakkal? Milyen formáját lehetne megalkotni a politikai elszámoltathatóságnak, hogy összekösse a nőket, a mindannyiunkat elvlasztó tudományos-technikai hierarchiakon is átívelően? Van-e mód arra, hogy feminista tudomány-/technikapolitikát fejlesszünk ki, szövetségben a tudományos potenciál antimilitarista átalakítását kívánó akciócsoportokkal? A Szilícium-völgy számos kutatója és technikus, beleértve a számítógépcowboyokat is, nem kíván katonai célú tudományt művelni.²⁵ Összekovácsolhatók-e vajon ezek a személyes preferenciák és kulturális tendenciák valamiféle progresszív politikává ezen értelmiségi középosztályon belül, melyben a nők, beleértve a színes bőrrű nőket, kezdenek meglehetősen sokan lenni?

Nők az integrált áramkörben

HADD ÖSSZEGEZZEM a nők történelmi helyzetét a fejlett ipari társadalmakban, minthogy ezek a pozíciók, részben a tudomány és a technika társadalmi viszonyai révén, átszerveződtek. Ha ideológiailag valaha is lehetséges volt a nők életét a köz- és a magánszféra megkülönböztetésének segítségével jellemezni – melyet azon elképzelések sugalmaztak, amik a munkásosztály életét gyárra és otthonra, a polgárságét piacra és otthonra, a nemek megjelenési formáit pedig személyes és politikai terekre osztották –, ma ez az ideológia teljesen félrevezető, sőt még annak a megmutatása is az, hogy ezeknek a dichotómiáknak a két tagja hogyan konstruálja egymást elméletben és gyakorlatban. Én egy hálózati ideológiai elképzelést részesítek előnyben, amely a terek és identitások bőségét, illetve a határok átjárhatóságát sugallja a személyes és a politikai testben. A „networking”²⁶ egy feminista gyakorlat és a multinacionális vállalatok egy stratégiája is egyben – a hálózatos az ellenzéki kiborgok számára értendő.

Az uralom informatikáját egyetlen módon lehet jellemezni: mint a veszélyeztetettség és kulturális hanyatlás erőteljes fokozódását, a legsebezhetőbbek számára fenntartott szociális háló általános csődjével. Mivel ennek a képnek a jó része összefonódik a tudomány és a technika társadalmi viszonyaival, egy tudománnyal és technikával kapcsolatos szocialista-feminista politika égető szükségessége nyilvánvaló. Sok mindent kell most tennünk, gazdag terepe van a politikai munkának. Például a fizetésből élő nőkért való kollektív küzdelem formáinak kifejlesztésére irányuló erőfeszítések, mint a SEIU *District 925*,²⁷ prioritással kell

---

24 Az Egyesült Államokban tudományos kutatómunkát végző nők történetének politikai/kulturális vonatkozásainak végiggondolásához remek eligazítást nyújt Haas és Perucci (1984), Hacker (1981), Keller (1983); National Science Foundation (1988); Rossiter (1982).

25 Markoff és Siegel (1983). A *High Technology Professionals for Peace* és a *Computer Professionals for Social Responsibility* ígéretes szervezetek.

26 A networking egyaránt jelent hálózatépítést, illetve otthoni munkavégzést. (A ford.)

27 A *Service Employees International Union* nevű észak-amerikai szakszervezet a hetvenes évektől fogva a női érdekvédelem egyik fontos szereplője. A *District 925*, az irodai dolgozókat képviselő egysége a 9 to 5 elnevezésű, a nők munkahelyi körülményeinek javításáért küzdő független szervezetből jött létre; viszonylagos autonómiával rendelkezik az unión belül, és nagyban hozzájárult a nemek közötti jövedelmi különbségek csökkentéséhez. (A szerk.)

hogy bírjanak mindannyiunk számára. Ezek az erőfeszítések sok szállal kötődnek a munkafolyamatok technikai átszervezéséhez és a dolgozó osztályok átformálódásához. Hozzájárulnak továbbá a munkaügyi szervezetek jóval átfogóbb értelmezéséhez is, felkarolva a közös-séggel, a szexualitással és a családdal kapcsolatos témákat, melyekkel a jórészt fehér férfiak alkotta ipari szakszervezetek sohasem foglalkoztak.

A tudomány és technika társadalmi viszonyaihoz kötődő strukturális átrendeződések erősen vegyes érzéseket keltenek. De nem szükségszerű végleg elkeserednünk a huszadik század végén a nők munkához, kultúrához, tudástermeléshez, szexualitáshoz és szaporodáshoz való viszonyának következményei miatt. A marxizmus legtöbb változata nagyon is jól látja az uralmat a késői kapitalizmusban, bizonyos okokból kifolyólag azonban gondjai vannak annak a megértésével, amit hamis tudatnak és az emberek saját elnyomásukban való bűnrészességének bír csak látni. Döntő fontosságú észben tartani, hogy ami elveszett, az sokszor – és talán különösen a nők szempontjából – az elnyomás heveny formája, amelyet a jelenlegi erőszakkal szembeállítva nosztalgikusan naturalizálunk. A felbomlasztott egységek iránti ambivalencia, melyet a high-tech kultúra közvetít, nem azt kívánja meg, hogy a tudatot „éleslátó kritika, mely szilárd politikai episztemológiát alapoz meg” versus „manipulált hamis tudat” kategóriákba soroljuk, hanem a kialakulóban lévő örömkönek, tapasztalatoknak és a játékszabályok megváltoztatására komoly eséllyel pályázó erőknél a kifinomult megértését.

A rasszokon, nemeken és osztályokon átívelő új típusú, kialakulófélben lévő szövetségek okot adnak a reményre, hiszen a szocialista-feminista elemzés ezen elemi egységei maguk is változatos átalakulásokon mennek keresztül. A tudomány és technika társadalmi viszonyai-val kapcsolatban világszerte tapasztalt nehézségek fokozódása jelentős. Nem teljesen világos azonban, hogy az emberek mit tapasztalnak, és hiányoznak a kellően kifinomult kapcsolataink ahhoz, hogy kollektívan megteremtjük a tapasztalat hathatós elméleteit. A jelenlegi – marxista, pszichoanalitikus, feminista, antropológiai – erőfeszítések, amelyek egyáltalában a „mi” tapasztalataink tisztázására irányulnak, kezdetlegesek.

Tisztában vagyok a sajátos perspektívával, melyet történelmi helyzetem nyújt – a biológus PhD-fokozat megszerzését egy ír katolikus lány számára a szputnyiknak az USA tudomány- és oktatáspolitikájára gyakorolt hatása tette lehetővé. Testemet és gondolkodásomat éppannyira a második világháború utáni fegyverkezési verseny és a hidegháború, mint amennyire a nőmozgalom konstruálta. Több okunk van a reményre, ha a lojális amerikai technokraták létrehozását célzó, de amellet nagyszámú disszident is eredményező politika ellentmondásos hatásaira fókuszálunk, mint ha a jelen kudarcokra összpontosítunk.

A feminista nézőpontok tartós részlegessége következményekkel bír a politikai szerveződésre és részvételre nézve. Nincs szükségünk totalításra ahhoz, hogy jól végezzük a dolgunkat. A közös nyelvről szóló feminista álom – mint minden tökéletes nyelvről, a tapasztalat tökéletesen hű megnevezéséről szóló álom – totalizáló és imperialista. Ebben az értelemben a dialektika is egy álomnyelv, amely az ellentmondás feloldására vágyik. Talán az állatokkal és a gépekkel való összeolvadásunkból ironikus módon megtanulhatjuk, hogyan ne legyünk Emberek, a nyugati logosz megtestesülései. Az ezekben a nagy erejű és tiltott összeolvadásokban rejlő élvezet szemszögéből nézve, melyet a tudomány és technika társadalmi viszonyai elkerülhetetlenné tesznek, valóban létrejöhet egy feminista tudomány.

Kiborgok: a politikai identitás egy mítosza

ESSZÉMET EGY IDENTITÁSRÓL ÉS HATÁROKRÓL szóló mítosszal szeretném zárni, amely átjárhatja a huszadik század végének politikai elképzeléseit. Ezen történet kapcsán adósa vagyok különböző íróknak, mint Joanna Russ, Samuel Delaney, John Varley, James Tiptree Jr., Octavia Butler, Monique Wittig és Vonda McIntyre.²⁸ Ők azok a mesemondóink, akik feltárják, mit jelent high-tech világokban testet ölteni. Ők a kiborgok teoretikusai. A testhatárok és a társadalmi rend különféle felfogásait vizsgáló Mary Douglasnak (1966, 1970) köszönhető, hogy tudatosította bennünk, mennyire alapvetőek a testről kialakított elképzelések a világnézet, és így a politikai nyelv szempontjából. Francia feministák, mint Luce Irigaray és Monique Wittig, minden különbségük ellenére tudják, hogyan írják meg a testet, hogyan szőjenek erotikát, kozmológiát és politikát a megtestesülés képzetéből, és – főleg Wittignél – a testek széttördelésének és újraalkotásának képzetéből.²⁹

Az amerikai radikális feministák, mint Susan Griffin, Audre Lorde és Adrienne Rich, alapvetően befolyással voltak politikai képzelőtehetségünkre – és talán túlságosan is leszűkítették annak körét, hogy mit fogadunk el barátságos testnek és politikai nyelvnek.³⁰ Ragaszkodnak az organikushoz, szembeállítva a technikaival. De szimbolikus rendszereik, illetve az ökofeminizmus és a feminista pogányság organikus analógiákkal telített rokon pozíciói csak Sandoval fogalmaival értelmezhetők úgy, mint a huszadik század végéhez illő ellenzéki ideológiák. Egyszerűen bárkit elrémisztenének, akinek a gondolatait nem eleve a késői kapitalizmus gépei és tudata foglalkoztatják. Ebben az értelemben ők a kiborgvilág részei. De a feministák számára hatalmas kincset rejt magában az organizmus és gép közti tiszta különbségtétel és a nyugati ént szervező hasonló megkülönböztetések csődjében rejlő lehetőségek explicit megragadása is. Az összeomlások egyidejűsége az, ami széttöri az uralom mátrixait, és geometriai lehetőségeket nyit meg. Mit tanulhatunk a személyes és a politikai „technológiai” beszennyeződéséből? A szövegeknek két átfedő csoportját tekintem át röviden, melyek egy potenciálisan hasznos kiborgmítosz kidolgozásába nyújtanak betekintést: a színes bőrű nő és a szörnyszerű én konstrukcióit a feminista tudományos-fantasztikus irodalomban.

Korábban felvettem, hogy a „színes bőrű nők” kifejezést kiborgidentitásként lehetne értelmezni, egy hathatós szubjektivitásként, melyet *outsider*-identitások összeolvadásából állítunk elő. Léteznek materiális és kulturális hálózatok, melyek leképezik ezt a lehetőséget. Audre Lorde (1984) megörökíti ezt a hangszínt *Sister Outsider*jének címében. Politikai mítoszomban *Sister Outsider* a külföldi nő, akire ellenségként tekintenek az Egyesült Államok női és feminizált munkásai, kirekesztve szolidaritásukból, mint aki fenyegeti a biztonságukat. Az Egyesült Államok határain belül *Sister Outsider* feszültség forrása a nők – az iparágakon belüli megosztottságra, versengésre és kizsákmányolásra manipulált nők – etnikai identitásai között. A tudományos alapú iparágak munkaerőként előnyben részesítik a „színes bőrű

28 King (1984b). Ezen esszé témáit alátámasztó feminista tudományos-fantasztikus művek rövidített jegyzéke: Octavia Butler: *Wild Seed, Mind of My Mind, Kindred, Survivor*; Suzy McKee Charnas: *Motherlines*; Samuel Delaney: *Tales of Nevéryon*; Anne McCaffery: *The Ship Who Sang, Dinosaur Planet*; Vonda McIntyre: *Superluminal, Dreamsnake*; Joanna Russ: *Adventures of Alyx, The Female Man*; James Tiptree, Jr.: *Star Song of an Old Primate; Up the Walls of the World*; John Varley: *Titan* (magyarul: *Titán*. Budapest: Lap-ics – Cherubion, 1998), *Wizard, Demon*.

29 A francia feminizmus hozzájárul a kiborg heteroglossziához. Burke (1981), Irigaray (1977, 1979), Marks és de Courtivron (1980); *Signs* (1981); Wittig (1973).

30 Azonban e költők mindegyike nagyon összetett; ez jellemzi őket a hazugság és az erotika, a decentralizált kollektív és személyes identitás témáinak kezelésében is. Griffin (1978), Lorde (1984); Rich (1978).

nőket”, az igazi nőket, akik számára a világméretű szexuális piac, a munkaerőpiac és a reprodukciós politika forгатaga mindennapi életté áll össze. A szexiparban és az elektronikában alkalmazni kívánt fiatal koreai nőket a középiskolákból toborozzák, és az integrált áramkör számára tanítatják őket. Az iskolázottság, főleg az angol nyelv ismerete a megkülönböztető jegye a multik számára oly vonzó „olcsó” női munkaerőnek.

Ellentétben az orientalisták „szóbeliségben élő, primitív” sztereotípiájával, az írástudás különleges megkülönböztető jegye a színes bőrű nőknek, amit az Amerikában élő fekete nők és férfiak olyan időkben sajtóítottak el, amikor életüket kockáztatva tudták csak tanulni és tanítani az írást-olvasást. Az írás különleges jelentőséggel bír minden gyarmatosított csoport számára. Az írás döntő szerepet játszott a szóbeliségen alapuló és írott kultúrák, a primitív és civilizált mentalitások megkülönböztetésének nyugati mítoszában, utóbb pedig ezen megkülönböztetés eltörlésében a „posztmodern” elméletekben, melyek a Nyugat fallogocentrizmusát, a monoteista, fallikus, parancsoló és egyértelmű szó iránti, az egyedülálló és tökéletes név iránti imádatát támadták.³¹ Az írás jelentéseinek vitatása a kortárs politikai küzdelem egyik fő formája. Az írás játékanak felszabadítása halálosan komoly dolog. Az USA-beli színes bőrű nők versei és történetei újra meg újra az írásról, a kifejezés hatalmához való hozzáférésről szólnak; de ezúttal ez a hatalom nem lehet sem fallikus, sem ártatlan. Nem szabad, hogy a kiborg írás a Bűnbeesésről szóljon, a nyelv előtti, az írás előtti, az Ember előtti egyszer-volt-hol-nem-volt teljesség fantáziaképeiről. A kiborg írás a túlélésre képessé tevő erőről szól, nem az eredeti ártatlanság alapján, hanem azon eszközök megragadása révén, melyekkel megjelölheti a világot, amely őt másikként jelölte meg.

Az eszközök gyakran történetek, újra elmesélt történetek, változatok, melyek visszájára fordítják és kimozdítják a naturalizált identitások hierarchikus dualizmusait. Az eredettörténetek újrameselése révén a kiborg szerzők aláássák a nyugati kultúra központi eredetmítoszait. Ezek az eredetmondák mindannyiunkat meghódítottak az apokalipszis beteljesülése utáni vágyódásukkal. A feminista kiborgok számára leginkább döntő jelentőségű fallogocentrikus eredettörténetek be vannak építve az írás technikáiba – a világot megíró technikaiba, a biotechnológiába és a mikroelektronikába –, melyek testünket újabban kódolási problémaként textualizálják a C³I hálózatában. A feminista kiborgtörténeteknek az a feladatuk, hogy újrakódolják a kommunikációt és a hírszerzést a parancsnoklás és az ellenőrzés aláaknázása céljából.

A nyelvpolitika képletesen és szó szerint értve is áthatja a színes bőrű nők politikai küzdelmeit; a nyelvről szóló történeteknek különleges erejük van az egyesült államokbeli színes bőrű nők gazdag kortárs irodalmában. Malinche, a bennszülött nő történetének az újraelmondása például – aki az Újvilág „korcs” mesztic fajtájának anyja, a nyelvek mestere és Cortez szeretője volt – speciális jelentést hordoz az identitás *chicana* konstrukciói számára. Cherríe Moraga a *Loving in the War Years*ben (1983) az identitás kérdését boncolgatja; mi van akkor, ha az embernek sohasem volt eredeti nyelve, soha nem mesélték neki az eredeti történetet, soha nem élt a legitim heteroszexualitás harmóniájában a kultúra édenkertjében, így nem alapozhatja identitását egy mítoszra vagy az ártatlanság elvesztésére, és nincs joga az anya vagy az apa természetes nevéhez sem.³² Moraga írása, lenyűgöző műveltsége ugyan-

31 Derrida (1976), különösen a II. rész: *Nature, Culture, Writing*; Lévi-Strauss (1961), különösen a *The Writing Lesson* című rész.

32 Moraga (1983). A színes bőrű nők kiélezett viszonya az íráshoz mint témához és mint politikához megközelíthető az alábbi források segítségével: *The Black Woman and the Diaspora: Hidden Connections and Extended*

olyan fajta szabálysértésként jelenik meg költészetében, mint Malinche-nál a hódítók nyelvének fölényes ismerete – szabálysértés, illegitim teljesítmény, ami lehetővé teszi a túlélést. Moraga nyelve nem egységes „egész”; tudatosan összekovácsolt nyelv, angolból és spanyolból, a két hódító nemzet nyelvéből összeoltott kiméra. De éppen ez a szörnyszülött, aki nem állítja, hogy lett volna eredeti nyelve a meggyalázás előtt, épp ez teremti meg a színes bőrű nők erotikus, kompetens, befolyásos identitását. Sister Outsider a világ fennmaradásának lehetőségét nem ártatlanságában hordozza, hanem abban, hogy képes a határokon élni, hogy anélkül tud írni, hogy az eredeti teljesség alapító mítoszához folyamodna, amely egy halott egységhez való végső visszatérés apokalipszisében ér véget; az egységhez, melyet az Ember az ártatlan és mindenható Anyaként képzelt el, akit a Vég eljövetelekor saját fia szabadít meg a kisajátítás spiráljából. Az írás megjelöli Moraga testét, egy színes bőrű nő testeként erősíti meg, kizárva annak a lehetőségét, hogy átcsússzon az angolszász atya jelöletlen kategóriájába vagy a sosemvolt anya „eredendő írástudatlanságáról” szóló orientalista mítoszba. Itt Malinche az anya, nem pedig a tiltott gyümölcs megízlelése előtti Éva. Az írás Sister Outsidert erősíti meg, nem pedig az írás bűnébe esés előtti nőt, akire a Férfi fallogocentrikus családjának szüksége van.

AZ ÍRÁS MINDENEKELŐTT a kiborgoknak, a huszadik század végi maratott felületeknek a technológiája. A kiborgpolitika a nyelvért való küzdelem; a tökéletes kommunikáció, a minden jelentést tökéletesen lefordítani képes egyetlen kód, a fallogocentrizmus központi dogmája elleni küzdelem. Ez az oka annak, hogy a kiborgpolitika ragaszkodik a zajhoz és védelmébe veszi a szennyeződést, örömet lelve állat és gép illegitim egyesüléseiben. Ezek azok a párosítások, melyek a Férfit és a Nőt oly problematikusá teszik, aláásva a vágy szerkezetét – az erőt, amelyről úgy képzeljük, hogy a nyelvet és a gendert teremti –, és így aláásva a „nyugati” identitás, természet és kultúra, tükör és szem, szolga és úr, test és elme újratermelésének módjait és szerkezetét. „Mi” eredendően nem választottuk a kiborg létet; de a választás mint olyan úgyis a liberális politika és episztemológia számára nyújt alapot, amely az egyének reprodukcióját a „szövegek” szélesebb körű replikációit megelőzően képzeli el.

A kiborgok perspektívájából – vagyis megszabadulva attól az igénytől, hogy politikánkat a minden más uralmat magában foglaló elnyomásban elfoglalt kitüntetett „helyzetünkre”, a teljesen meggyalázottak ártatlanságára, a természethez közelebb állóknak az alapjára építsük fel – hathatos lehetőségeket láthatunk. A feminizmusok és a marxizmusok zátonyra futottak a nyugati episztemológiák azon imperatívuszán, hogy az elnyomások hierarchiájának perspektívájából és/vagy a morális felsőbbrendűség, az ártatlanság és a természethez való nagyobb közelség látens pozíciójából kell forradalmi alanyt konstruálni. Nem lévén számunkra elérhető eredeti álom egy közös nyelvről vagy az ellenséges „maszkulin” szeparációval szemben védelmet ígérő szimbiózisról, hanem bele vagyunk írva egy szöveg játékába, amelynek nincsen kitüntetett olvasata vagy üdvtörténete, ezért „önmagunknak” a világba teljességgel benne foglalt lényként való felismerése mentesít minket annak az igénye alól, hogy politikánk az önazonosságban, az élharcos pártban, a tisztaságban és az anyaságban gyökerezzen. Az identitásától fosztott fattyúfaj a peremvidékek erejére és a Malinche-hoz hasonló anyák

---

Acknowledgements, Nemzetközi Irodalmi Konferencia, Michigan State University, 1985. október; Evans (1984), Fisher (1980); *Frontiers* (1980; 1983); Kingston (1977); Lerner (1973); Moraga és Anzaldúa (1981); Morgan (1984). Hasonló értelmű írások fehér nőktől: Gilbert és Gubar (1979); Russ (1983).

fontosságára hívja fel a figyelmet. A színes bőrű nők a maszkulinista félelmek ördögéből az eredendően művelt anyává tették őt, aki a túlélésre tanít.

Ez nemcsak irodalmi dekonstrukció, hanem a tudatküszöb transzformációja is. Minden történet, amely az eredeti ártatlansággal kezdődik és a teljességhez való visszatérést várja, úgy képzei az élet drámáját, mint individuációt, elkülönülést, az én születését, az autonómia tragédiáját, az írás bűnébe esést, elidegenedést; vagyis mint háborút, melyet a Másik keblén való képzeletbeli megpihenés enyhít néha. Mindezeket egyetlen reprodukciós politika irányítja – makulátlan újjászületés, tökéletesség, absztrakció. Ebben a mesében a nőket hol jobb, hol rosszabb helyzetűeknek képzelik el, de abban mind egyetértenek, hogy kevesebb egyéniséggel, gyengébb individuációval rendelkeznek, közelebb állnak a szóbeliséghez és az Anyához, és kevésbé érdekeltek az autonómia maszkulin ügyében. De van másik út is arra, hogy kevésbé legyünk érdekeltek a maszkulin autonómiában – egy olyan út, amely nem a Nőn, a Primitíven, a Zérón, a Tükörstádiumon és ezek elképzelésein át vezet. Ez a nőknél és egyéb jelen idejű, illegitim kiborgokon keresztül vezet, akiket nem a Nő szült, akik elutasítják az áldozattá válás ideológiai eszközeit, hogy valódi életük legyen. Ezek a kiborgok azok az emberek, akik megtagadják, hogy végszóra eltűnjenek, nem számít, hogy a „nyugati” sajtó hányszor jelenti be szomorúan a „nyugati” technika és az írás által felőrölt újabb, ősi és organikus törzs eltűnését.³³ Ezek a való életből vett kiborgok – például a délkelet-ázsiai falvak japán és amerikai elektronikai cégeknél dolgozó munkásnői, akikről Aiwa Ong számol be – aktívan újraírják a testükről és társadalmairól szóló szövegeket. Az olvasatok e játékában a túlélés a tét.

ÖSSZEFOGLALVA AZ EDDIGIEKET, bizonyos dualizmusok állandóan jelen voltak a nyugati hagyományban; ezek mindegyike rendszerszerűen illeszkedett a nő, a színesbőrűek, a természet, a munkások, az állatok feletti uralom logikájához és gyakorlatához – röviden, minden másikként megalkotott létező feletti uralomhoz, akiknek az a feladata, hogy visszatükrözzék az ént. Ezen nyugtalanító dualizmusok között főszerephez jutottak az én/másik, elme/test, kultúra/természet, hímnemű/nőnemű, civilizált/primitív, valóság/látszat, egész/rész, ágens/nyersanyag, teremtő/teremtett, aktív/passzív, jó/rossz, igazság/illúzió, teljes/részleges, Isten/ember kettősségei. Az én az Egyik, aki felett nem uralkodnak, és aki ezt onnan tudja, hogy a másik szolgálja őt; a másik az, aki a jövőt tartja a kezében, és aki ezt az uralom megtapasztalásából tudja, amely meghazudtolja az autonómiáját. Egyiknek lenni annyit tesz, mint autonómiának lenni, hatalmasnak lenni, Istennek lenni; de Egyiknek lenni illúzió, összefonódva a másikkal az apokalipszis dialektikájában. Másiknak lenni viszont annyit tesz, mint többszörösnek lenni, világos határok nélkül valónak, szétfeszlettnak, lényeg nélkülinek. Az egy túl kevés, a kettő pedig túl sok.

A high-tech kultúra furmányos módokon kérdőjelezi meg ezeket a dualizmusokat. Nem világos, hogy ki a teremtő és kit teremtenek az ember és gép közötti viszonyban. Nem világos, hogy mi az elme és mi a test a kódolási gyakorlatokban feloldódó gépekben. Amennyire magunkat a formális diskurzus (pl. a biológia) és a mindennapi gyakorlat (pl. az otthoni munkavégzés az integrált áramkörben) révén ismerjük, azt kell hogy mondjuk: kiborgok

---

³³ James Clifford (1983, 1985) meggyőzően érvel annak felismerése mellett, hogy a nyugati imperializáló gyakorlatok által „megjelölt” csoportokat hogyan fedezi fel újból és újból a kultúra, hogy milyen makacsul nem hajlandóak eltűnni.

vagyunk, hibridek, mozaikok, kimérák. A biológiai élő szervezetekből biotikus rendszerek lettek, a többihez hasonló kommunikációs eszközök. Formális tudásunk nem ad alapvető, ontológiai megkülönböztetést gép és élő szervezet, technikai és organikus között.

Ezek egyik következménye az, hogy az eszközeinkkel való kapcsolat iránti érzékünk megnövekedett. A sok számítógép-használó által tapasztalt önkívületi állapot a tudományos-fantasztikus filmek és kulturális viccek központi témájává vált. Talán a súlyosan mozgáskorlátozott emberek tapasztalhatják meg a legintenzívebben (és néha meg is tapasztalják) a kommunikációs eszközökkel történő összeolvadást. Anne McCaffrey *The Ship Who Sang* című művében egy kiborg, egy súlyosan fogyatékos gyermek születése után a kislány agyából és egy komplex gépezetből kialakított hibrid tudatát tárja fel. Társadalmi nem, szexualitás, megtestesülés, készségek: mindet újjáalkotják a történetben. Miért kéne testünknek a bőrünknel végződnie, vagy legjobban esetben is csak más, bőrrel körülvárt lényeket magában foglalnia? A tizenhetedik századtól mostanáig a gépeket életre lehetett kelteni – szellemeket lehetett adni nekik, hogy beszéljenek, mozogjanak, vagy hogy számot adjanak szabályos fejlődésükről és mentális képességeikről. Vagy az élő szervezeteket lehetett mechanizálni – a testre redukálni, melyet az elme forrásának tekintettek. Ezek a gép/organizmus kapcsolatok elavultak, szükségtelenek. A mi számunkra, képzeletben és más gyakorlatainkban a gépek szervpótló eszközök, intim komponensek, barátságos, saját magunk részének tekintett dolgok lehetnek. Nincs szükségünk organikus holizmusra, hogy átjárhatatlan teljességet adjon, az abszolút nőt és feminista változatait (mutánsait?). Hadd zárjam ezt a kérdéskört az általam tárgyalt szövegek második csoportja, a feminista *science fiction* kiborg szörnyei logikájának egy nagyon részreahíjló olvasatával.

A FEMINISTA TUDOMÁNYOS-FANTASZTIKUS IRODALMAT benépesítő kiborgok igen problematikussá teszik a férfi vagy a nő, az ember, a műtermék, a rasszjegyek, az önálló egyén vagy a test státusát. Katie King tisztázza, hogy az öröm, amit ezeknek a fikcióknak az olvasása nyújt, túlnyomóan mennyire nem az azonosulásból fakad. A Joanna Russ-szal először találkozó hallgatók, akik megtanulták megrökönyödés nélkül olvasni az olyan modern írókat, mint James Joyce vagy Virginia Woolf, nem tudnak mit kezdeni a *The Adventures of Alyx*szel vagy a *The Female Mannel*, ahol a szereplők elutasítják az olvasó ártatlanság és teljesség utáni vágyát, miközben a hősiek keresés, a buja erotika és a komoly politika iránti vágyát kielégítik. A *The Female Man* egy genotípus négy változatának a története, amelyek találkoznak ugyan, de együttesen sem tesznek ki egy egészet, nem oldják fel az erőszakos morális cselekvés dilemmáját, és nem szüntetik meg a gender fokozódó botrányát sem. Samuel Delany feminista sci-fije, különösen a *Tales of Nevérjon*, kigúnyolja az eredettörténeteket azáltal, hogy újrarászatja a neolit forradalmat, újraprofilozza a nyugati civilizáció alapító lépéseit azok plauzibilitásának aláásása céljából. James Tiptree Jr. – egy szerző, akinek regényeit különösen férfiasnak tekintették mindaddig, míg „igazi” nemére fény nem derült – a nem emlős eljárásokon alapuló szaporodásról mond meséket, mint amilyen a nemzedékek váltakozása vagy az ivadékoknak a hím erszényében való kiköltése és a hím általi táplálása. John Varley egy magasabbrendű kiborgot alkot meg Gaea, egy örült istennő-bolygó-szélhámos-öreg nő-technikai eszköz ösfeminista leírásában, melynek felszínén posztkiborg szimbiózisok bámulatos hada tenyészik. Octavia Butler egy afrikai varázslónőről ír, aki varázsserejét riválisa génmanipulációi ellen fordítja (*Wild Seed*); téridőgörbületről, amely egy modern egyesült államokbeli fekete nőt visszavisz a rabszolgaságba, ahol fehér gazdájával-öszével kapcsolatos

tettei determinálják saját születésének lehetőségét (*Kindred*); és egy örökbe fogadott, fajok keresztezéséből született gyermek identitásba és közösségbe való illegitim betekintéséről, aki az ellenséget önmagaként ismeri fel (*Survivor*).

Különösen gazdag lévén a határsértésekben, Vonda McIntyre *Superluminal* című műve zárhatja ama ígéretes szörnyeknek ezt a hiányos katalógusát, akik segítenek újradefiniálni a testet öltés és a feminista írás örömeit és politikáját. Egy olyan regényben, ahol semelyik szereplő sem „egyszerűen” emberi, az ember státusa nagymértékben problematikus. Orca, a genetikailag módosított bűvár képes a kardszánú delfinnekkel beszélni és az óceán mélyén élni, de arra vágyik, hogy pilótaként fedezze fel a világűr, amihez bionikai implantátumokra van szüksége, kockára téve a bűvárokkal és a delfinnekkel való rokonságát. Az átalakításokat új fejlődési kódot hordozó vírusvektorok, szervátültetés, mikroelektronikai eszközök beültetése, analóg másodpéldányok és egyéb eszközök segítségével végzik. Laenea szívátültetésnek és egy sor egyéb módosításnak veti alá magát, hogy pilóta lehessen, és túlélhesse a fénysebességnél gyorsabb utazást. Radu Dracul távoli bolygóján túlél egy pestisjárványt, miután olyan időérzéklet fedez fel magában, amely megváltoztatja az egész faj térérzékelésének határait. Minden szereplő a nyelv határait kutatja, a tapasztalat kifejezésének álmát, illetve a korlátosságának, részlegességének és intimitásának még a változatos átalakulások és kapcsolatok eme világában is szüksége voltát.

A SZÖRNYEK MINDIG IS a közösség határait definiálták a nyugati képzeletben. Az ókori Görögország kentaurjai és amazonjai megerősítették a görög férfiak központosított poliszának határait azáltal, hogy szétdőlték a házasságot, és a harcoknak az állatival és a nővel való hátrászennyeződéseit jelképezték. Az el nem választott ikrek és a hermafroditák jelentették azt az összegabalyodott emberi anyagot a korai modern Franciaországban, ami megalapozta a természetéről és a természetfeletről, az orvosiról és a jogszerűről, a baljós előjelekről és a betegségekről szóló diskurzust – mindegyik döntő fontosságú a modern identitás megalapozásában (DuBois 1982; Daston és Park 1985; Park és Daston 1981). A majmokról és emberszabásúakról szóló evolúciós és magatartástudományok jelölték ki a huszadik század végén az ipari identitások többszörös határait. A feminista science fiction kiborg szörnyei meglehetősen eltérő politikai lehetőségeket és korlátokat határoznak meg, mint amiket a Férfi és Nő evilági fikciója kínál.

Számomra következménnyel jár, ha komolyan vesszük a kiborgok képzetét, és nem ellenségeinknek tekintjük őket. A testünk, mi magunk; a testek a hatalom és az identitás térképei; ez alól a kiborgok sem kivételek. A kiborg test nem ártatlan; nem édenkertben született; nem keres egységes identitást és így nem generál antagonisztikus dualizmusokat sem vég nélkül (vagy amíg a világ véget nem ér); magától értetődőnek veszi az iróniát. Az egy túl kevés, és a kettő csak egy lehetőség. A gépi képességek, a technikai kompetencia felett érzett mélyen átélt öröm nem bűn többé, hanem a testet öltés egy aspektusa. A gép nem egy tárgy, melyet életre kell kelteni, imádni és uralni kell. A gép az mi magunk, a mi folyamataink, testet öltésünk egy aspektusa. Felelősek lehetünk a gépekért; ők nem uralkodnak felettünk és nem fenyegetnek minket. Felelősek vagyunk a határokokért; mi magunk vagyunk azok. Mostanáig (egyszer volt, hol nem volt) a női testet öltés adottnak, organikusnak, szükségszerűnek tűnt; és úgy látszott, hogy a női megtestesülés az anyai gondoskodásra és ennek metaforikus kiterjesztéseire való képességeket jelenti. Csak úgy lehettük örömmünk a gépekben, hogy viselkedésünk közben nem volt helyénvaló, majd ki kellett magyarázni, hogy mindez mégiscsak organikus, nőkhöz

illő tevékenység volt. A kiborgok talán komolyabban vehetik a szex és a testet öltött nemiség részleges, képlékeny és alkalmi vonatkozásait. Lehetséges, hogy a gender végső soron nem globális identitás.

Az ideológiai töltéssel bíró kérdés, hogy mi számít napi tevékenységnek, tapasztalatnak, megközelíthető a kiborg képében rejlő lehetőségek kiaknázásával. A feministák újabban azt állítják, hogy a nők a mindennapiságra vannak kárthatva, hogy a nők – valahogy inkább, mint a férfiak – tartják fenn a mindennapi életet, és így potenciálisan kiváltságos episztemológiai helyzetben vannak. Van ennek az állításnak egy lenyűgöző aspektusa, amely láthatóvá teszi ezt a kevésre értékelt női tevékenységet, és az élet alapjaként nevezi meg. De az életnek valóban ez az alapja? Mi a helyzet a nők tudatlanságával, a tudásból és készségekből való minden kirekesztettségükkel és az ezekben vallott kudarcaikkal? Mi a helyzet a férfiak mindennapi kompetenciájával, hogy tudják, hogyan kell dolgokat építeni és szétszedni, hogy tudnak játszani? Mi a helyzet az egyéb megtestesülésekkel? A kiborg gender egy lokális lehetőség, amely globális bosszút áll. A rassz, a nem és a tőke a részek és egészek kiborgelméletét igényli. A kiborgokban nincs készlet arra, hogy totális elméletet gyártsanak, de megvan bennük a határok intim megtapasztalása, konstrukciója és dekonstrukciója. Létezik egy mítoszrendszer, amely arra vár, hogy politikai nyelvvé váljon, hogy megalapozzon egy olyan tudomány- és technikaszemléletet, amely ellenszegülhet az uralom informatikájának.

Még egy utolsó kép: az organizmusok és az organikus szemléletű, holisztikus politikák az újjászületés metaforáira támaszkodnak, és mindig a reprodukív szex forrásaihoz folyamodnak. Én úgy látom, hogy a kiborgoknak inkább van közük a regenerációhoz, és gyanakvóak a reprodukív mátrixszal, illetve a legtöbb születéssel szemben. A szalamandránál a sérülés – például egy végtag elvesztése – utáni regeneráció magában foglalja a szerkezet újraképződését és a funkció helyreállítását, megkettőződés vagy más különös topográfiai képződmény létrejöttének állandó lehetőségével a korábbi sérülés helyén. Az újránövesztett láb lehet szörnyűséges, dupla, erőteljes. Mindannyiunkat bőségesen megsebeztek. Regenerációt igényelünk, nem újjászületést, és újjáalakításunk lehetőségei magukban foglalják egy irtózatossá, nemek nélküli világban való bizakodás utópisztikus álmát.

A kiborg képzete segíthet kifejezni ennek az esszének két döntő érvét: (I) univerzális, totalizáló elméletet gyártani nagy hiba, amely a valóság legnagyobb részéhez nem fér hozzá, talán soha, de most bizonyosan nem; (II) a tudomány és technika társadalmi viszonyaiért való felelősségvállalás azt jelenti, hogy elutasítjuk a tudományellenes metafizikát, a technika demonológiáját, és így felvállaljuk a hétköznapi határok újjáalakításának ügyességet igénylő feladatát, részleges kapcsolatot másokkal, minden részünkkel kommunikálva. Nem csak arról van szó, hogy a tudomány és a technika nagyfokú emberi elégedettség egy lehetséges eszköze, valamint komplex dominanciák mátrixa. A kiborg képe kiutat sugallhat a dualizmusok labirintusából, amelyben eddig testünket és eszközeinket önmagunk számára magyaráztuk. Ez nem a közös nyelv, hanem egy hathatós, hitetlen heteroglosszia álma. A nyelveken szólás feminista változatáról szóló elképzelés, hogy félelem töltse el az új jobboldal szupermegváltóinak köreit. Gépek, identitások, kategóriák, viszonyok, úrtörténetek építéséről és lerombolásáról szól. Bár mindkettő a spiráltánchoz kötött, én inkább kiborg lennék, mint istennő.

Fordította Kovács Ágnes